

NAQSHBANDIYLIK TA'LIMOTINING MEHNATSEVARLIK VA HALOLLIK FAZILATI ASOSIDA YOSHLARNING IJTIMOYIY FAOLLIGINI OSHIRISHDAGI AHAMIYATI

Rahmatov Erkin Tagaymuradovich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

“Tarix va falsafa” kafedrasida dotsenti

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tel: +998995708502 email: rahmatoverkin909@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada **Naqshbandiylik ta'limoti**, undagi **mehnatsevarlik, halollik, mas'uliyat, faol hayotiy pozitsiya** va **ijtimoiy foydalilik** g'oyalari yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Naqshbandiylikda keng tarqalgan **“Dil ba Yor-u, dast ba kor”** tamoyili inson qalbining ma'naviy poklikka, qo'lining esa halol mehnatga yo'naltirilishini anglatadi. Mazkur g'oya yoshlarni jamiyatdan chekinishga emas, balki ilm olish, kasb egallash, halol rizq topish, oila, mahalla va Vatan ravnaqi uchun mas'uliyatli faoliyat yuritishga da'vat etadi. Maqolada Naqshbandiylikning axloqiy-ma'naviy mazmuni O'zbekistonning yoshlarga oid davlat siyosati, uzluksiz ma'naviy tarbiya vazifalari va zamonaviy ta'lim jarayonidagi tarbiyaviy ehtiyojlar bilan bog'lab yoritiladi. Shuningdek, yoshlar orasida loqaydlik, iste'molchilik kayfiyati, oson daromadga intilish, kasbiy mas'uliyatsizlik va ijtimoiy befarqlik kabi muammolarning oldini olishda Naqshbandiylikdagi halol mehnat konsepsiyasidan foydalanish imkoniyatlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Naqshbandiylik, Bahouddin Naqshband, mehnatsevarlik, halollik, ijtimoiy faollik, yoshlar tarbiyasi, ma'naviy tarbiya, kasbiy mas'uliyat, halol rizq, fuqarolik pozitsiyasi.

Kirish

Bugungi O'zbekiston taraqqiyotida yoshlarning ijtimoiy faolligi, kasbiy tayyorgarligi, ma'naviy barqarorligi va vatanparvarlik tuyg'usi muhim strategik ahamiyatga ega. Jamiyatning yangilanishi, iqtisodiy rivojlanish, ijtimoiy barqarorlik, ilm-fan va ishlab chiqarishdagi yutuqlar faqat moddiy resurslar bilan emas, balki yosh avlodning bilimga, mehnatga, halollikka va mas'uliyatga bo'lgan munosabati bilan belgilanadi. Shu ma'noda yoshlarni tarbiyalashda milliy-ma'naviy merosga tayanish, tarixiy tajribani zamonaviy ta'lim va tarbiya jarayoni bilan bog'lash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Naqshbandiylik ta'limoti ana shunday ma'naviy manbalardan biridir. Bu ta'limot Markaziy Osiyo, xususan, Buxoro ma'naviy muhitida shakllangan bo'lib, insonni faqat ibodat yoki ruhiy poklanish orqali emas, balki **halol mehnat, xalq bilan birga yashash, jamiyatga foyda yetkazish, nafsni jilovlash** va **mas'uliyatli faoliyat** orqali kamolotga yetkazishni

nazarda tutadi. Bahouddin Naqshband 1318–1389-yillarda yashagan, Buxoro atrofidagi Qasri Hinduvon, keyinchalik Qasri Orifon deb atalgan hudud bilan bog'liq yirik tasavvuf namoyandasi sifatida tanilgan. Uning vafotidan keyin ushbu hududda katta ziyorat majmuasi shakllangan va Buxoro musulmon dunyosining muhim ma'naviy markazlaridan biri sifatida e'tirof etilgan.

Naqshbandiylikning eng mashhur tamoyillaridan biri **“Dil ba Yor-u, dast ba kor”** iborasidir. Bu ibora mazmunan inson qalbi Yaratganni eslashda, qo'li esa mehnatda bo'lishi kerakligini anglatadi. Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi e'lon qilgan materiallarda ushbu g'oya insonni halol mehnat qilishga, imkoniyatlardan ezgulik yo'lida foydalanishga, oila, mahalla va el-yurtga foyda keltirishga undashi ta'kidlanadi.

Mazkur tamoyil yoshlar tarbiyasi uchun nihoyatda muhim. Chunki bugungi yosh avlod raqamli axborot, tezkor aloqa, yangi kasblar, tadbirkorlik, migratsiya, ijtimoiy tarmoqlar va sun'iy intellekt ta'sirida shakllanmoqda. Bunday sharoitda yoshning faqat bilimli bo'lishi yetarli emas. U **halol mehnat qilish, o'z kasbiga mas'uliyat bilan qarash, jamiyat muammolariga befarq bo'lmaslik, o'z manfaatini umumiy manfaat bilan uyg'unlashtirish, ijtimoiy tashabbus ko'rsatish** kabi fazilatlarga ega bo'lishi kerak. Naqshbandiylik ta'limoti ana shu fazilatlarni shakllantirishda milliy-ma'naviy asos vazifasini bajaradi.

Asosiy qism

Naqshbandiylik ta'limotida mehnat faqat tirikchilik vositasi sifatida qaralmaydi. Mehnat insonning ma'naviy tarbiyasi, ijtimoiy foydaliligi va shaxsiy mas'uliyatini namoyon qiluvchi axloqiy mezondir. Inson o'z kuchi, bilimi, hunari va vaqti orqali jamiyatga naf yetkazsa, u nafaqat moddiy ehtiyojini qondiradi, balki o'zini tarbiyalaydi. Shu sababli Naqshbandiylikdagi mehnat tushunchasi **halol rizq, kasbiy poklik, fidoyilik, xalq xizmatida bo'lish va o'ziga talabchanlik** bilan uzviy bog'liq.

Bahouddin Naqshband qarashlarida boshqalarga yuk bo'lish, mehnatdan qochish, o'z imkoniyatini ishlatmaslik, oila va jamiyat oldidagi burchni unutish salbiy holat sifatida baholanadi. Manbalarda Bahouddin Naqshband halol rizq topish uchun mehnat qilmay, boshqalarning topganiga sherik bo'lib yashashni ma'qullamagani, inson o'zi, oilasi va qarindoshlarini halol mehnat bilan boqishi, muhtojlarga yordam berishga intilishi lozimligini ta'kidlagani qayd etiladi.

Bu qarash yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishda bevosita tarbiyaviy ahamiyatga ega. Ijtimoiy faol yosh jamiyat hayotiga befarq qaraydigan, faqat shaxsiy manfaatini o'ylaydigan yoki tayyor imkoniyatni kutib yashaydigan shaxs emas. U bilim oladi, kasb egallaydi, tashabbus ko'rsatadi, mahalla, ta'lim muassasasi, mehnat jamoasi va fuqarolik jamiyati faoliyatida ishtirok etadi. U o'z hayotini foydali mehnat bilan bog'laydi. Naqshbandiylikdagi mehnatsevarlik g'oyasi yoshni aynan shunday faol pozitsiyaga yo'naltiradi.

O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonunida yoshlarga oid davlat siyosati yoshlarni ijtimoiy jihatdan shakllantirish, ularning intellektual, ijodiy va boshqa salohiyatini kamol toptirish uchun shart-sharoit yaratishga qaratilgan ijtimoiy-iqtisodiy, tashkiliy va huquqiy chora-tadbirlar tizimi sifatida belgilangan. Bu yondashuv Naqshbandiylikdagi "jamiyat ichida bo'lish", "halol mehnat qilish", "foydali faoliyat yuritish" g'oyalari bilan mazmunan uyg'unlashadi.

Naqshbandiylikda **halollik** mehnatsevarlikning ajralmas sharti sifatida qaraladi. Mehnat bor, ammo u adolatsiz yo'l bilan amalga oshirilsa, bunday faoliyat axloqiy qadriyatga aylanmaydi. Halollik insonning niyatida, kasbida, muomalasida, mol topishida, ilm olishida va jamoat ishlaridagi mas'uliyatida ko'rinadi. Yoshlar tarbiyasida bu g'oya akademik halollik, kasbiy halollik, tadbirkorlik madaniyati, korrupsiyaga murossasizlik, jamoat mulkiga hurmat, va'daga sodiqlik va ijtimoiy ishonchni mustahkamlash bilan bog'lanadi.

Masalan, talaba mustaqil ishni internetdan ko'chirib topshirsa, u tashqi tomondan topshiriqni bajargandek ko'rinadi, lekin halollik mezoni buziladi. Yosh mutaxassis ish joyida vaqtini samarasiz sarflasa yoki mas'uliyatni boshqalarga yuklasa, u mehnat qilayotgandek tuyuladi, ammo mehnatsevarlikning axloqiy mazmuni yo'qoladi. Yosh tadbirkor foydani asosiy maqsad deb bilib, sifat, mijoz ishonchi va ijtimoiy javobgarlikni unutsa, uning faoliyati jamiyatga barqaror foyda bermaydi. Naqshbandiylik ta'limoti ana shunday holatlarda mehnatni halollik, vijdon va ijtimoiy mas'uliyat bilan bog'lashga o'rgatadi.

Naqshbandiylikdagi "**Dil ba Yor-u, dast ba kor**" tamoyili yoshlar ijtimoiy faolligini faqat tashqi harakat bilan cheklamaydi. Bu tamoyilda ichki poklik va tashqi faoliyat birlashadi. Yosh inson jamiyatda faol bo'lishi mumkin, biroq bu faollik shaxsiy obro', maqtanish, manfaat yoki ko'zbo'yamachilik uchun bo'lsa, uning tarbiyaviy qiymati pasayadi. Haqiqiy ijtimoiy faollik xalq manfaatini anglash, jamiyatdagi muammoga yechim izlash, boshqalarga naf keltirish va o'z mas'uliyatini his qilish bilan belgilanadi.

Bugungi O'zbekiston sharoitida yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishda ta'lim muassasalari, mahalla, oila, yoshlar tashkilotlari va mehnat jamoalari o'zaro hamkorlikda ishlashi zarur. 2019-yilda tasdiqlangan "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi"da tarbiya va ta'limni bir-biridan ajratib bo'lmasligi, bu ikki jarayon uyg'un tashkil etilgandagina odobli, axloqiy fazilatlarga ega, bilimdon, zamonaviy kasb-hunar egasi bo'lgan vatanparvar yoshlarni yetishtirish mumkinligi qayd etilgan. Naqshbandiylik ta'limotidagi mehnatsevarlik va halollik ham aynan shunday uyg'un tarbiyani talab qiladi.

Yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishda Naqshbandiylik g'oyalaridan foydalanish bir necha yo'nalishda samarali natija beradi. Ta'lim jarayonida bu g'oyalar adabiyot, tarix, ma'naviyat asoslari, tarbiya, dinshunoslik, pedagogika va kasbiy etika fanlari bilan bog'lab o'qitilishi mumkin. O'quvchi yoki talaba Bahouddin Naqshband merosini faqat tarixiy shaxs

haqidagi ma'lumot sifatida emas, balki o'z hayoti, kasbi va jamiyatdagi o'rni bilan bog'liq qadriyat sifatida anglagandagina tarbiyaviy natija kuchayadi.

Masalan, kasb-hunar maktabida o'quvchilarga **“halol mehnat va kasbiy sha'n”** mavzusida amaliy mashg'ulot tashkil etish mumkin. Unda Naqshbandiylikdagi “dast ba kor” g'oyasi kasbni puxta egallash, ish sifatiga mas'uliyat, mijozga halol xizmat, mehnat intizomi, vaqtni qadrlash, ustozdan hunar o'rganish kabi tushunchalar bilan bog'lanadi. Oliy ta'limda esa bu g'oyani akademik halollik, ilmiy izlanish, plagiatga qarshi madaniyat, startap loyihalarida ijtimoiy mas'uliyat, volontyorlik va yoshlar tashabbuslari bilan uyg'unlashtirish mumkin.

Naqshbandiylikning yana bir muhim jihati shundaki, u faoliyatni jamiyatdan ajralgan holda emas, xalq orasida amalga oshirishni targ'ib qiladi. Bu yondashuv yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishda muhim metodologik asos bo'la oladi. Chunki ba'zi hollarda yoshlar ijtimoiy faollikni faqat rasmiy tadbirlarda qatnashish yoki ijtimoiy tarmoqda fikr bildirish deb tushunadi. Aslida ijtimoiy faollik o'z mahallasida tozalik, kitobxonlik, ekologik madaniyat, kambag'al oilalarga yordam, kasbga yo'naltirish, tengdoshlarini bilimga undash, nogironligi bo'lgan shaxslarga ko'maklashish kabi real ishlarda ko'rinadi.

Naqshbandiylikdagi **halol mehnat** konsepsiyasi yoshlarni “faol bo'lish”ga emas, **foydali bo'lish**ga yo'naltiradi. Faollikning foydali mazmun kasb etishi uchun u uch asosga tayanishi kerak: maqsad pokligi, mehnat sifati va jamiyatga naf. Maqsad pok bo'lmasa, faollik namoyishga aylanadi. Mehnat sifati bo'lmasa, tashabbus natija bermaydi. Jamiyatga naf bo'lmasa, harakat shaxsiy manfaat doirasida qoladi. Naqshbandiylikda ana shu uch jihat bir butun holda namoyon bo'ladi.

Yoshlar orasida mehnatsevarlik va halollikni shakllantirishda oila muhiti katta rol o'ynaydi. Oila farzandga mehnatning qadrini, halol rizqning barakasini, va'daga sodiqlikni, kattalarga hurmatni va mas'uliyatni birinchi bo'lib o'rgatadi. Biroq zamonaviy sharoitda bu vazifa faqat oila zimmasida qolmasligi kerak. Ta'lim muassasasi, mahalla va jamoatchilik yoshga ijtimoiy foydali faoliyatda o'zini sinab ko'rish imkonini berishi lozim. Yoshlar loyihalari, kasbiy amaliyot, volontyorlik, “ustoz-shogird” an'anasi, mahalla tashabbuslari, ilmiy to'garaklar va tadbirkorlik klublari bu borada samarali vosita bo'la oladi.

Naqshbandiylik ta'limotini yoshlar tarbiyasiga tatbiq etishda bir muhim jihatga e'tibor qaratish zarur. Bu ta'limotni faqat diniy-tasavvufiy tushunchalar majmui sifatida tor talqin qilish to'g'ri emas. Undagi mehnatsevarlik, halollik, kamtarlik, mas'uliyat, xalq xizmatida bo'lish, foydali kasb egallash kabi g'oyalar universal axloqiy ahamiyatga ega. Shu bois ular dunyoviy ta'lim jarayonida ham ma'naviy-tarbiyaviy manba sifatida qo'llanishi mumkin. Asosiy e'tibor yoshning shaxsiy kamoloti, ijtimoiy mas'uliyati va kasbiy halolligiga qaratilishi kerak.

Bu mavzuda mavjud muammolar ham yo'q emas. Ba'zan yoshlar orasida tez boyish, oson daromad topish, mehnatsiz natijaga erishish, ko'rinish uchun faol bo'lish, ijtimoiy tarmoqlarda

obro' orttirishni haqiqiy muvaffaqiyat deb bilish holatlari uchraydi. Bunday muhitda Naqshbandiylikdagi mehnat va halollik g'oyasi yoshga ichki mezon beradi. Unga ko'ra, mehnat insonni ulug'laydi, halollik ishonchni mustahkamlaydi, ijtimoiy faollik esa xalq manfaatiga xizmat qilgandagina qadrlanadi.

Yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish uchun Naqshbandiylik g'oyalarini zamonaviy metodlar bilan uyg'unlashtirish zarur. Bunda faqat ma'ruza yoki nasihat yetarli emas. Ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlar, hayotiy misollar, kasbiy rollar, guruh loyihalari, mahalla bilan hamkorlikdagi amaliy topshiriqlar, refleksiv esse va ijtimoiy loyiha himoyalardan foydalanish kerak. Masalan, talabalarga "Mahallada yoshlar bandligini oshirish bo'yicha halol mehnatga asoslangan loyiha" mavzusida amaliy topshiriq berilsa, ular Naqshbandiylik g'oyasini real ijtimoiy muammo bilan bog'laydi. Bunday topshiriqda talaba faqat nazariy fikr bildirmaydi, balki jamiyat uchun foydali yechim izlaydi.

Xulosa

Naqshbandiylik ta'limotining mehnatsevarlik va halollik haqidagi qarashlari yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishda muhim ma'naviy-pedagogik asos bo'la oladi. Bu ta'limot yoshlarni hayotdan chekinishga emas, jamiyat ichida yashab, halol mehnat qilishga, bilim va hunar egallashga, oilasi, mahallasi va Vatani ravnaqi uchun foydali faoliyat yuritishga undaydi. **"Dil ba Yor-u, dast ba kor"** tamoyili yosh shaxsda ichki poklik va tashqi faollik uyg'unligini shakllantiradi.

Bugungi O'zbekiston sharoitida bu g'oyalar yoshlar siyosati, ma'naviy tarbiya, kasbiy ta'lim, akademik halollik, tadbirkorlik madaniyati va fuqarolik faolligi bilan bevosita bog'liq. Yoshlar orasida mehnatsevarlikni kuchaytirish ularni band qilish yoki kasbga yo'naltirish bilangina cheklanmaydi. Bu jarayon halollik, mas'uliyat, vijdon, intizom, xalq xizmatiga tayyorlik va ijtimoiy foydalilik kabi fazilatlar bilan birga olib borilgandagina barqaror natija beradi.

Naqshbandiylik merosidan samarali foydalanish uchun uni zamonaviy ta'lim metodlari bilan boyitish, yoshlarning real hayotiy muammolari bilan bog'lash, kasbiy va ijtimoiy loyihalarda qo'llash, mahalla va ta'lim muassasalari hamkorligida amaliy tarbiya vositasiga aylantirish zarur. Shunda bu ta'limot tarixiy meros sifatida emas, balki yoshlarni **halol, mehnatsevar, mas'uliyatli va ijtimoiy faol shaxs** qilib tarbiyalashga xizmat qiladigan hayotiy qadriyatlar tizimi sifatida namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-406-son. 2016-yil 14-sentabr.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 1059-son qarori. 2019-yil 31-dekabr.

3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosatini 2025-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi 23-son qarori. 2021-yil 18-yanvar.

4. Komilov N. Tasavvuf. Birinchi kitob. Toshkent: Yozuvchi, 1996.

5. Komilov N. Tasavvuf. Ikkinchi kitob. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1999.

6. Haqqul I. Tasavvuf va she'riyat. Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1991.

7. Jo'rayev N. Ma'naviyat asoslari va milliy tarbiya. Toshkent: Ma'naviyat, 2017.

8. Quronov M. Milliy tarbiya. Toshkent: Ma'naviyat, 2007.

9. Bahouddin Naqshband ta'limotida "Dil ba Yor-u, dast ba kor" g'oyasining mazmuni. Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi materiallari.

10. Algar H. Bahā' -al-Dīn Naqshband. Encyclopaedia Iranica.